

Društveni autoritet rada — šansa za demokraciju

Jovan Mirić

Fakultet političkih nauka, Zagreb

Sažetak

S obzirom na dosadašnju presudnu društvenotvoračku ulogu politike u socijalizmu, ključnim se suvremenim problemom pokazuje demokratizacija sfere političkoga. Da bi ta demokratizacija bila socijalistička, ona iziskuje društvenu legalizaciju odlučujuće moći rada. Ljudska se jednakost ostvaruje tek izjednačavanjem ljudi u radu samome, a ne posredstvom opredmećenoga rada. No, samoupravni model društva ne može biti posve »očišćen« od ekonomskih i političkih posredovanja. Njemu su imanentne tržišne zakonitosti, a one pretpostavljaju i »proizvode« demokraciju kao politički model. Temeljno je pitanje političke teorije socijalizma kako nadmašiti tržišnu ekonomiju i njezine političke i socijalne konzekvencije.

Bilo bi neskromno i pretenciozno kad bih i pomislio da mogu odgovoriti na mnoga relevantna i poticajna pitanja, koja su ovdje postavljena. To ne bih mogao ni u jednoj novoj knjizi, koja bi bila mnogo deblja i mnogo bolja od ove što je ponuđena kao predložak današnjem razgovoru. Zbog toga je moja nakana mnogo skromnija: želim se, kao ravnopravni sudionik, uključiti u raspravu.

Moja je ključna teza, koju u knjizi variram i različito kontekstualno iskazujem, ova: *obzirom na dosadašnja iskustva u kojima se očitovala odlučujuća društveno-tvornička uloga politike, za karakter i sudbinu socijalizma presudna je demokratizacija sfere političkoga.* A da bi se ta demokratizacija zbivala kao *socijalistička* (da ne bi bila puko opetovanje građanske političke artikulacije), ona podrazumijeva *društvenu legalizaciju odlučujuće moći rada*, to će reći, *uspostavljanje društvenog suvereniteta i autoriteta rada, umjesto autoriteta i autoritarizma privatnog vlasništva.*

Socijalističke se revolucije, *inclusive* i našu, nisu dogodile na pretpostavkama o kojima govori Marx (primjerice u *Predgovoru za Prilog kritici političke ekonomije*: tijesan društveno-proizvodni okvir za razvoj proizvodnih snaga). Naprotiv, te snage tek treba razviti, kako u njihovu materijalno-tehničkom, tako i u njihovu *ljudskom* elementu. Štoviše,

treba ih razvijati u građanskim društveno-proizvodnim i političkim okvirima. Zanemarivanje ili nasilno suspendiranje (dokidanje) tih okvira pokazalo se pogubnim, kako za »bazu«, tako i za »nadgradnju«. Nadomještanje objektivnog subjektivnim, »baze« »nadgradnjom«, obilježilo je epoh socijalizma i u mnogome zakočilo njegove materijalne, socijalne i moralne mehanizme i poticaje.

Držim da ovo mogu biti neke polazišne teze u razmatranju *odnosa i kategorija* o kojima ovdje razgovaramo, a s kojima se i ja nosim u knjizi, manje ili više uspješno (ili neuspješno).

Politička jednakost, odnosno *jednakost nejednakih*, moguća je tek kada je *ljudski rad izjednačen u robu* ili, kako kaže Marx, tek kada je *robni oblik postao općim oblikom proizvoda rada*. Treba se, međutim, pitati o mogućnostima *društvene (ljudske) jednakosti*. Ona se svakako ne zbiva onda kada je čovjek izjednačen posredstvom opredmećenog rada, nego onda kada je izjednačen u radu samome.

Međutim, ni samoupravno-socijalistički model ne može biti »očišćen« ekonomskog i političkog posredovanja. Štoviše, ovome su modelu imanentne tržišne zakonitosti (one se mogu samo nasilno suspendirati), a ove opet *pretpostavljaju* i »proizvode« demokraciju kao politički model.

Temeljno je pitanje (pitanje pred kojim sustaje politička teorija socijalizma obeshrabrena i opetovano obeshrabrivana, empirijom socijalizma) kako nadmašiti — ukinuti — prevladati tržišnu ekonomiju i njezine socijalne i političke konzekvencije? I to kako ih nadmašiti *socijalizacijom* i *demokratizacijom*, a ne nasilnim suspendiranjem dostignuća građanske demokracije? Naša teorijska produkcija svjedoči o toj posustalosti, pa se u posljednje vrijeme mogu čuti i pročitati teze koje nas vraćaju na pozicije revolucionarnog građanstva i apologije privatnog vlasništva. Privatno se vlasništvo ponovno proglašuje (nakon njegove epohalne dramske role, sada je to farsična repriza) čovjekovim prirodnim i svetim pravom, pretpostavkom ljudske slobode i demokratskog poretka.

Pitanje, međutim, treba iznova ovako formulirati: *postoji li za demokraciju* (ako ovdje ostavimo neupitnim i *demos* i *kratein*) *društveno-povijesno, objektivno, zbiljski veća šansa u uvjetima autoritarizma privatnog vlasništva ili u uvjetima njegove destrukcije?* Ostavimo sada po strani konkretne povijesne izvedenice i oblike te destrukcije, pa i involucije u kojima je autoritarizam i apsolutizam vlasti nadomjestao autoritarizam i apsolutizam vlasništva. Ne može nam autoritet, pa ni tako veliki kakav je Marxov, zamijeniti argumente i povijesne verifikacije nekih iskaza. Pa ipak ne bismo smjeli (čak ni u svojim razočaranjima zbiljom) ići ispod onoga što je teorijski nedvosmisleno apsolvirano i što je postalo znanstveno-civilizacijskom tekovinom. Bit Marxove kritike političke ekonomije, prava, filozofije, politike i jest u tome i po tome što one privatno vlasništvo premještaju u samu bit čovjeka: čovjek sam ukoliko sam privatni vlasnik. Cjelokupna se Marxova kritika nacionalne ekonomije *et cetera* temelji na shvaćanju o *bitnom identitetu pojma pri-*

vatnog vlasništva i pojma otuđenog rada. Privatno je vlasništvo materijalizirani izraz *otuđenog* rada. Prema tome, ukidanje privatnog vlasništva, na čemu Marx toliko inzistira, štoviše, to smatra pretpostavkom i rezimeom radikalnog preuređenja društva, ne znači ukidanje rada, nego »ukidanje otuđenja«. Marx je u tome pogledu dosljedan i nepokolebljiv, od *Ekonomsko-filozofskih rukopisa* do *Kapitala*, pa i do zadnjih teorijskih i političko-programatskih spisa. On, metodički osigurano i teorijsko-logički konzistentno, pokazuje kako se iz pojma otuđenog rada i privatnog vlasništva mogu razviti sve politekonomske kategorije, a u svakoj od tih kategorija, kao što su, primjerice, razmjena, konkurencija, kapital, novac, naći ćemo, kaže Marx, određeni, razvijeni izraz tih »prvih temelja« (naime, otuđenog rada i privatnog vlasništva).

Iz Marxova razumijevanja i kritike privatnog vlasništva slijedi i razumijevanje njegove negacije: društvenog vlasništva kao procesa destrukcije privatnoga i kao novoga društvenog odnosa i novog načina proizvodnje života, s onu stranu temeljne opreke *rada i vlasništva*.

Potrebno je, možda, ovdje naglasiti kako bi se otklonili mogući nesporazumi (a bilo ih je i u dosadašnjoj raspravi), da uvijek kada u knjizi kažem *rad* mislim na *opreku privatnom vlasništvu*.

Pitati se danas (uostalom kao i prije stotinu godina) kako je moguć novi način proizvodnje života, znači pitati se kako je moguća destrukcija privatnog vlasništva. I to je moje temeljno pitanje. To pitanje, postavljeno iz obzorja moguće znanosti o politici, pita se (mora se pitati) *i o politici kao radu na destrukciji privatnog vlasništva*.

Kolega Vasović s pravom izražava skepsu (pa i implicitnu kritiku) spram teze o »svođenju politike na sferu rada«. Moji iskazi i nastojanja dijele tu skepsu, zato i kažem: *ne radni redukcionizam politike, već politički autoritet i suverenitet rada* — radno-politička konstitucija zajednice. »Kraćeg« i pouzdanijeg puta prema društvu kao prirodnoj zajednici ljudi ja ne vidim. Jer, ne zaboravimo da osim rada nema druge čovjekove »društvene prirode«. U protivnom, mogli bismo stići do nekog oblika modernog aristotelijanizma, pa opravdati suvremene oblike ropstva i otuđenja (i privatno vlasništvo, naravno) kao prirodne i za degradirane i otuđene korisne. Jedino iz sfere rada, iz biti samoga rada, moguć je proces *poradničenja, socijalizacije, podružtvljavanja, demokracije, uz radno* (a ne privatno-vlasničko) *tvorenje demosa*. U tome procesu demokracija nije tek forma ili ukras na skladnom ekonomskom i socijalnom organizmu, nego je to *šansa* za bitno su-pripadništvo u oblikovanju zajednice. Demokracija nije samo politički oblik, ona je i društveni prostor u kojemu se čovjek iskazuje u svom bogatstvu svoje ljudske autentičnosti i mogućnosti.

Međutim, »prenaseljenost političkog prostora«, na koju upozoruje kolega Vučina Vasović, čini ovaj prostor neprovidnim što je veoma pogodna okolnost za različite oblike uzurpacije vlasti, koja se »pokriva« zavjesom pluralizma, populizma i demokracije.

Pitanja što ih pokreću kolege Mirčev, Bolčić, Markič i drugi, tek čekaju odgovore. Ali, kako bi rekao Marx, to je posao za svijet i za nas.

Ako moja knjiga, kao što kaže kolega Jantol, poziva na razmatranje onoga što nije sama zahvatila, ako je onim što kaže barem izazov onome što bi trebalo kazati, ja bih kao autor bio neskroman kad bih želio nešto drugo i nešto više od toga.

Jovan Mirić

**SOCIAL AUTHORITY OF LABOUR — A CHANCE
FOR DEMOCRACY**

Summary

In view of the decisive role of politics in the establishment of socialist societies in the past, the democratisation of the political sphere emerges as one of the key problems of modern societies. To be socialist, this democratisation requires the social legalisation of the decisive power of labour. Human equality can be realized only by making people equal in labour itself, not through the medium of materialized labour. However, the self-management model of society cannot be completely »cleaned« of all economic and political mediation. The market laws, which are immanent in it, presuppose and »produce« democracy as a political model. The fundamental issue of the political theory of socialism is how to transcend the market economy and its political and social consequences.